

Veiligheid en welzijn van Eritreeërs in het geding?

Onderzoek naar zorgen rondom veiligheid en welzijn van Eritrese vluchtelingen en asielzoekers in Nederland

Desiree Horbach & Conny Rijken

De nationale dienstverlening en de mensenrechtensituatie in Eritrea zijn redenen voor Eritreeërs om elders een veilig heenkomen te zoeken. Berichten over de lange arm van het Eritrese regime en seksueel misbruik in Nederland waren aanleiding tot vragen omtrent de veiligheid en het welbevinden van Eritreeërs.

Een verkennend onderzoek onder professionals werkzaam op opvanglocaties benadrukt de zorgen rondom integratie, religie en het gebruik van rituelen en mogelijke signalen van mensenhandel. Gezien deze zorgen is niet alleen intensieve begeleiding van Eritrese vluchtelingen tijdens hun integratieproces geboden, maar is tevens nader onderzoek naar hun welbevinden noodzakelijk om begeleiding op maat te kunnen bieden.

1 Inleiding

In april 2017 zorgde de komst van een hoge Eritrese ambtenaar naar Veldhoven voor commotie en protesten: de Eritrese conferentie werd door de burgemeester van Veldhoven verboden, omdat de protesten uit de hand dreigden te lopen. Volgens de demonstranten was de conferentie gericht op propaganda voor en door het Eritrese regime en afpersing en intimidatie van Eritreeërs in Nederland (o.a. NRC, 2017).

De afgelopen jaren zijn in de media, door ngo's (niet-gouvernementele organisaties), individuen en verschillende (overheids)instanties zorgen geuit over de veiligheid en het welbevinden van Eritreeërs in Nederland. Zorgen rondom veiligheid bestaan uit informatie over intimidatie door het Eritrese regime in Nederland en signalen van mensenhandel. Zorgen rondom het welbevinden van Eritreeërs hebben te maken met rituelen en gebruiken al dan niet onder invloed van de Eritrese orthodoxe kerk, indoctrinatie door de Eritrese kerk en zorgen rondom integratie. Er is grote behoefte bij de verschillende organisaties en instanties om deze praktijken te begrijpen en waar mogelijk schadelijke of onwenselijke ontwikkelingen te voorkomen.

De ratio achter het internationale vluchtelingenbeleid is dat mensen die vrezen voor vervolging in hun eigen land een veilig heenkomen kunnen krijgen in het land dat hen opvangt. De vraag of Eritreeërs die in Nederland asiel aanvragen of hebben gekregen een veilig heenkomen vinden of dat hun veiligheid en welbevinden in het geding zijn, staat centraal in deze bijdrage.

Desiree Horbach & Conny Rijken

De veiligheidssituatie wordt in beeld gebracht door een literatuuranalyse. Zorgen rondom welbevinden worden eveneens gefilterd uit de beschikbare literatuur, maar deze bevindingen worden aangevuld met empirisch onderzoek naar zorgen over kwetsbaarheden van Eritreeërs binnen het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Deze gegevens zijn afkomstig van vier focusgroepinterviews met 33 sleutelinformanten in Nederlandse asielzoekerscentra.

Omdat het essentieel is de context en oorzaken van de migratie vanuit Eritrea te kennen om een goed beeld te krijgen van de situatie van Eritreeërs in Nederland, beginnen we met het schetsen van de situatie in Eritrea en de praktijken tijdens de migratie. Vervolgens bespreken we de invloed van het Eritrese regime op de veiligheid van Eritreeërs in Nederland en de bevindingen uit het empirisch onderzoek. Zorgen rondom veiligheid en welzijn hangen samen, waardoor de problemen elkaar deels versterken. Dit leidt onder andere tot uitdagingen wat betreft kansen op succesvolle sociaal-maatschappelijke participatie en integratie.

2 De cijfers

In 2015 nam de instroom van asielzoekers naar Nederland toe en werden er 58.880 asielaanvragen geregistreerd, in 2016 daalde het aantal naar ongeveer 31.640 aanvragen (IND, jaarverslag 2016). Volgens de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) komen de meeste asielzoekers uit Syrië, gevolgd door asielzoekers uit Eritrea en Albanië. In 2005 bevonden zich 436 Eritreeërs in de opvang; in 2015 ging het om 5.062 personen (COA, 2016). Er is geen sluitende verklaring voor deze plotselinge toename (Jennissen, 2015). Het merendeel van deze Eritreeërs is tussen de 18 en 29 jaar. De kans om als vluchteling te worden erkend en een verblijfsvergunning te ontvangen, is voor deze groep groot (Engbersen, Dagevos, Jennissen, Bakker, Leerkes, 2015). Op dit moment wordt het aantal Eritreeërs in Nederland geschat op 20.000 (DSP-TiU, 2016).

3 De situatie in Eritrea

Eritrea wordt in de media ook wel aangeduid als het 'Noord-Korea van Afrika' (o.a. Vrij Nederland, 2015) vanwege het dictatoriale regime dat wordt gevoerd door president Afewerki. De systematische en wijdverbreide schendingen van mensenrechten en het uitblijven van gewenste maatregelen van de regering deze aan te pakken hebben in 2014 geleid tot de instelling van een onderzoekscommissie van de Verenigde Naties (VN). In het tweede rapport (mei 2016) stelt de commissie dat:

'The commission has reasonable grounds to believe that crimes against humanity, namely, enslavement, imprisonment, enforced disappearance, torture, other inhumane acts, persecution, rape and murder, have been committed in Eritrea since 1991.' (A/HRC/32/47)

Omdat de commissie geen verbetering verwacht, beveelt zij de VN Veiligheidsraad aan de situatie en documentatie rondom Eritrea voor te leggen aan de aanklager van het Internationaal Strafhof om vervolging voor misdaden tegen de menselijkheid te overwegen (A/HRC/32/47; Mekonnen & Sereke, 2017).

Eritreeërs, zowel mannen als vrouwen, zijn verplicht tot ‘*national service*’ gedurende een periode die jaren en soms decennia duurt. Deze ‘service’ kan gedefinieerd worden als dwangarbeid: mensen worden tewerkgesteld in de land- of mijnbouw, infrastructuur of bij defensie (Connell, 2012; Tronvoll, 2009, UNHCR, 2015; Weber, 2015; UNHRC, 2016¹). Bij weigering vinden er represailles plaats tegen de weigeraar en diens familie (A/HRC/32/47; Van Reisen & Rijken, 2015). Deze nationale dienstverlening en de mensenrechtensituatie zijn voor velen redenen het land te verlaten (Van Reisen & Estefanos, 2017). Het regime verleent echter geen toestemming aan Eritreeërs om het land te verlaten, zodat zij illegaal en vaak met de hulp van mensensmokkelaars moeten vertrekken.

4 De migratieroute

Eritreeërs reizen meestal over land via Ethiopië, Tsjaad en/of Sudan, waarna ze vanuit Libië of Egypte de oversteek maken naar Italië. Van daaruit worden ze via mensensmokkelaars doorgestuurd naar onder andere Nederland (Rijken & Van Bruggen, 2016). Als zij hun land willen verlaten, hebben ze vaak de hulp nodig van ambtenaren die, al dan niet tegen betaling, een oogje toeknippen en die vaak samenwerken met mensensmokkelaars (Van Reisen et al., 2017; VN Monitoring-groep, 2011, 2012). De betrokkenheid van ambtenaren en regeringen bij de mensensmokkel en mensenhandel komt ook voor op andere migratieroutes in Noord-Afrika (GITOC, 2014; Molenaar & El Kamouni-Janssen, 2017). Door gebrek aan functionerende politieke regimes, corruptie en aanwezigheid van gewapende criminele groepen op deze routes is de reis uitermate gevaarlijk (Molenaar & El Kamouni-Janssen, 2017; O’Connell Davidson, 2013; Rijken, 2016; Triandafyllidou, 2016). Vluchtelingen en migranten worden tijdens de migratieroute op vele verschillende manieren slachtoffer (Europese Commissie, 2015; Healy, 2015; Rijken, 2016) en mensensmokkelaars proberen zo veel mogelijk winst te halen uit de verplaatsing. Door gebrek aan geld, schulden aangegaan om de migratie te kunnen bekostigen en afhankelijkheid van mensensmokkelaars zijn vluchtelingen en migranten vatbaar voor misbruik en (seksuele) uitbuiting (Betts, 2013; Rijken, 2016; Triandafyllidou, 2016). Ook Eritreeërs worden tijdens de migratie vaak slachtoffer van martelingen, kidnapping en mensenhandel door afpersing door criminele bendes en criminele organisaties. In de Sinai worden Eritreeërs vastgehouden op locaties waar zij worden gemarteld en verkracht en gedwongen familieleden en kennissen te vragen losgeld te betalen voor hun vrijlating (Van Reisen et al., 2012; Van Reisen et al., 2014; Van Reisen & Rijken, 2015). Deze praktijken, die gekwalificeerd kunnen worden als vorm van mensenhandel, hebben zich nu

1 Report of the detailed findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea, June 5, 2015. Report of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea, May 9, 2016.

Desiree Horbach & Conny Rijken

grotendeels verplaatst naar andere routes in Noord-Afrika (Molenaar & El Kamouni-Janssen, 2017). In Libië worden de vluchtelingen en migranten doorgaans vastgehouden in overbevolkte kampen of huizen zonder faciliteiten en met een minimum aan water en voedsel. Na betaling aan de mensensmokkelaar worden ze op de boot gezet richting Europa met het risico dat zij verdrinken (Rijken & Van Bruggen, 2016).

5 Veilig in Nederland?

Het doel van migratie is het vinden van een veilig heenkomen. De vraag is of Eritreeërs wanneer zij in Nederland zijn aangekomen ook inderdaad veilig zijn. De afgelopen jaren is er toenemende zorg vanwege de 'lange arm', bemoeienis door het regime van Eritrea met de Eritreeërs in Nederland. Journalistieke publicaties (o.a. Vrij Nederland, 2015; Volkskrant, 16 januari 2016) en de daaropvolgende Kamervragen en het politieke debat op 30 juni 2016 vormden aanleiding voor onderzoek in opdracht van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) naar deze praktijken (Kamerstukken II 2015/16, 22831, nr. 122). In december 2016 werd het rapport 'Niets is wat het lijkt: Eritrese organisaties en integratie' gepubliceerd (DSP-TiU). Deze publicatie is gebaseerd op 110 interviews met experts (22), beleidsmedewerkers (21), advocaten (6) en vertegenwoordigers en leden van de Eritrese gemeenschap (61) inclusief de Eritrese ambassadeur en medewerkers van de ambassade. Volgens de onderzoekers is het moeilijk een beeld te krijgen van de gemeenschap, omdat leden van de gemeenschap elkaar tegenspreken en elkaars meningen en observaties ontkrachten. Desalniettemin kunnen de belangrijkste bevindingen als volgt worden samengevat. *Ten eerste* zijn angst en wantrouwen binnen de Eritrese gemeenschap groot, waardoor contacten zowel binnen de gemeenschap als buiten de gemeenschap worden belemmerd. *Ten tweede* wordt geconcludeerd dat de 2% inkomstenbelasting die wordt geheven door de Eritrese ambassade middels intimidatie wordt afgedwongen en soms als voorwaarde wordt gehanteerd om gebruik te kunnen maken van diensten van de ambassade of voor het regelen van familie zaken in Eritrea (DSP-TiU). Voor vluchtelingen is de voorwaarde van betaling van de 2% belasting een probleem, omdat zij voor documenten, die zij nodig hebben in een asielprocedure of bij gezinshereniging (bijv. geboorteakte, trouwakte), vaak afhankelijk zijn van de dienstverlening van de ambassade. *Een derde* conclusie van dit onderzoek is de mogelijke infiltratie van de Eritrese regeringspartij, de People's Front for Democracy and Justice (PFDJ), via organisaties voor Eritreeërs. Met name dit punt raakt aan de veiligheid en bescherming van Eritrese asielzoekers, een kerntaak van de Nederlandse overheid en wordt hieronder nader toegelicht.

Het rapport DSP-TiU concludeert dat het regime van Eritrea op twee manieren infiltreert in de Nederlandse samenleving. Ten eerste via organisaties met rechtstreekse vertegenwoordigers van het regime, bijvoorbeeld via de Nationale Unie voor Eritrese vrouwen (NUEW), de Nationale Unie voor Eritrese studenten (NUES) en de ambassade. Ten tweede via kerken en met name de Eritrese orthodoxe kerk (Smits et al., 2017). De orthodoxe kerken in de grote steden in Neder-

land staan onder gezag van de PFDJ, aldus het rapport. De informatie uit de focusgroepen (zie hieronder) bevestigt dat religie, al dan niet via de orthodoxe kerk, en het gebruik van rituelen een sterk negatieve invloed lijken te hebben op het welbevinden van Eritreeërs. In hoeverre dat gekoppeld is aan de betrokkenheid van het regime bij deze kerken is op basis van wat we nu weten niet te zeggen. Gegeven het dictatoriale regime zoals hiervoor beschreven, de onderdrukking die velen zijn ontvlucht en het illegale karakter van het vertrek uit Eritrea, is het niet verwonderlijk dat de bemoeienis en de vertegenwoordiging van het regime op de ambassade in Nederland angst en achterdocht teweegbrengen bij Eritreeërs. Dit geldt met name voor de groep die Eritrea in de afgelopen jaren heeft verlaten. In de asielprocedure worden deze angst en achterdocht versterkt door banden van tolken met het regime in Eritrea, waardoor Eritrese vluchtelingen niet vrijuit durven te spreken (Smits et al., 2017). Ook leiden twijfels over onafhankelijkheid van tolken tot vertraging bij behandeling van zaken bij de politie, waarvan Eritreeërs aangifte hebben gedaan, omdat zij hun verhaal niet durven doen als ze de tolk niet vertrouwen (DSP-TiU, ook RBAMS:2016:876). Wanneer asielzoekers nog banden hebben met Eritrea, bijvoorbeeld omdat familie daar woont of omdat ze nog bezittingen hebben in Eritrea, is de angst voor represailles tegen hen die in Eritrea zijn achtergebleven, groot. Angst en achterdocht binnen de diaspora vormen een belemmering voor integratie (Ewijk & Nijenhuis, 2016; Keusch & Schuster, 2012; Van San, 2016). Naast de meer algemene belemmeringen voor integratie (door taal, cultuurverschillen, het niet mogen werken en onzekerheid over de asielprocedure) hebben Eritreeërs ook te maken met trauma opgelopen tijdens de reis en/of in Eritrea, wantrouwen en intimidatie. De mate van dwang en geweld vanuit het regime varieert. Van praktijken van intimidatie wordt in sommige gevallen wel aangifte gedaan bij de politie, maar het is niet bekend hoeveel aangiften er zijn gedaan (DSP-TiU 2016).

6 Veiligheid en welzijn in de opvang

Met kennis van bovenstaande dringt de vraag zich op hoe het staat met de veiligheid en het welzijn van Eritreeërs in de opvanglocaties. Het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) is in 1994 ingesteld bij de *Wet Centraal Orgaan opvang asielzoekers*. De organisatie verzorgt de opvang, begeleiding en uitstroom van asielzoekers en vergunninghouders. Het COA is een zelfstandig bestuursorgaan dat onder de politieke verantwoordelijkheid van het ministerie van Veiligheid en Justitie valt. In de missie wordt de 'veilige en leefbare omgeving waarin mensen in een kwetsbare positie worden begeleid en gehuisvest' als centrale doelstelling geformuleerd.

In mei 2014 informeerde de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie de Tweede Kamer over de toegenomen instroom van Eritrese asielzoekers, in verband met signalen gerelateerd aan mensensmokkel (Kamerstukken II, 2013/14, 19637, nr. 1817). Aan het einde van 2015 en het begin van 2016 signaleerde het COA dat vrouwelijke jongvolwassen Eritrese asielzoekers tijdelijk uit de opvang verdwenen en vaak zwanger bleken bij terugkomst. Bij één opvanglocatie ging het om twintig

Desiree Horbach & Conny Rijken

vrouwen in korte tijd (NRC, 12 januari 2016). Onduidelijk bleef wat er precies was gebeurd en of zij hadden ingestemd met seksuele activiteiten. Berichten hierover in de media waarin de link werd gelegd met de Eritrees orthodoxe kerk in Rotterdam en insinuaties over mensenhandel leidden tot Kamervragen en meer media-aandacht. COA-partners in de vreemdelingenketen, maar ook de Nationaal Rapporteur Mensenhandel (NRM) uitten hun zorg over het welzijn van Eritrese asielzoekers in de opvang (BNRM, 2016).

7 Methode voor empirisch onderzoek

Het COA besloot een intern verkennend onderzoek te verrichten naar de zorgen onder COA-medewerkers en partnerorganisaties over het welzijn van volwassen Eritrese asielzoekers in Nederlandse opvangcentra. Het onderzoek vond plaats tussen februari en mei 2016 op vier opvanglocaties verspreid over het land. Er werden vier focusgroepen georganiseerd, waarbij gebruik werd gemaakt van een interactieve methode: deelnemers konden zowel verbaal als schriftelijk hun mening kenbaar maken. Open vragen werden afgewisseld met stellingen en brainstormsessies waarmee discussies werden gevoed, informatie werd uitgewisseld en meningen, kennis en ervaringen werden gedeeld. Het doel was om zorgen en ervaringen in kaart te brengen om deze vervolgens te clusteren en prioriteren. Drie focusgroepen waren gericht op de algemene zorgen van medewerkers. Deze startten met een brainstormsessie om te inventariseren welke zorgen er zijn ten aanzien van Eritreeërs in de opvang. De centrale vraag was: *'Welke zorgen heb je?'* Vervolgens werd de vraag toegespitst: *'Waarover maak je je het meeste zorgen?'* Elke deelnemer kreeg vijf stickers (totaal 140 scores) om een prioritering aan te geven. Uitgangspunt was steeds de eigen ervaring. Hierna vond een eerste clustering plaats, waarbij een voorlopige indeling werd gemaakt. Met behulp van stellingen en discussies zijn vervolgens de data geconcretiseerd. De prioritering van de respondenten was leidend; de voorzitter van de focusgroepen trad enkel op als facilitator. Stellingen waarin percentages werden gevraagd, werden schriftelijk vastgelegd, waarbij elke deelnemer het antwoord beargumenteerde met concrete voorbeelden. Na drie bijeenkomsten trad saturatie op; er kwam weinig nieuwe informatie naar boven. De onbekendheid met religie en rituelen is als apart thema in een vierde focusgroep verder uitgediept met respondenten die eerder hun zorgen hadden geuit over deze onderwerpen en de eventuele relatie met signalen van mensenhandel. De uitkomst van deze vierde focusbijeenkomst leidde tot een bevestiging van de zorgen en tot een verheldering van de ervaringen.

In totaal namen 33 professionals deel aan bijeenkomsten die drie tot vier uur duurden. Deelnemers werkten voor COA, Trigion (beveiligingsbedrijf, werkzaam op COA-locaties), GCA (gezondheidscentrum asielzoekers), GGD (gemeentelijke gezondheidsdienst), VluchtelingenWerk, politie (wijkagent), lagere school en middelbare school op de opvanglocaties. Deelname aan focusgroepen was alleen mogelijk na persoonlijke uitnodiging. Bij de samenstelling werd rekening gehouden met de groepsgrootte, vertegenwoordiging van partnerorganisaties en directe betrokkenheid bij de opvang van Eritreeërs (Krueger & Casey, 2000). De uitgeno-

digde sleutelfiguren spraken uit eigen ervaring (geen ‘hear say’ of informatie uit andere bronnen), omdat ze in direct contact stonden met Eritreeërs. Sommige zorgen die werden geuit, waren specifiek voor een bepaalde locatie, andere zorgen werden gedeeld over alle locaties. In maart 2017 vond een toetsmoment plaats, waarbij 115 COA-medewerkers in twee brainstormsessies de vraag kregen voorgelegd waarover ze zich het meeste zorgen maken bij Eritreeërs in de opvang. Vervolgens kreeg iedere deelnemer drie stickers om te prioriteren: in totaal werden 345 stickers uitgedeeld en gebruikt.

8 Analyse van de resultaten

Onderstaande resultaten betreffen de focusgroepen die zich richtten op de algemene zorgen: 28 deelnemers participeerden in drie bijeenkomsten.

Veel van de genoemde zorgen hangen met elkaar samen. Mensenhandel is niet als aparte zorg geuit, maar een aantal zorgen kan in deze context worden gekwalificeerd als indicatie voor mensenhandel. Dit geldt met name voor (ongewenste) zwangerschap, opgehaald worden door man in de avond/nacht, gebrek aan seksuele kennis, kwetsbaarheid groep, bedwelmings, verkrachting. Al deze indicaties kunnen wijzen op een vorm van seksuele uitbuiting (EMN, 2013).

Hoewel er talloze zorgen zijn geuit, werden die door de respondenten niet in verband gebracht met de verlengde arm van het Eritrees regime of de Eritrees orthodoxe kerk. Een verklaring hiervoor is wellicht dat ‘de eigen concrete ervaring’ van de deelnemer de bron voor de zorgen moest zijn. De resultaten kunnen samengevat worden in drie thema’s:

- 1 zorgen gerelateerd aan integratie;
- 2 zorgen met betrekking tot religie en rituelen; en
- 3 zorgen rondom mogelijke signalen mensenhandel.

Verreweg de meeste zorgen richten zich op integratie.

Ad 1 Zorgen rondom integratie

De verhuizing van een opvanglocatie naar woonruimte in een gemeente vormt een belangrijke mijlpaal voor vergunninghouders, omdat ze dan naar een permanente woonplaats gaan en kunnen beginnen met de integratie. De deelnemers aan de focusgroepen vragen zich af in hoeverre de Eritreeërs in staat zijn om deze stap succesvol te nemen. Het gegeven dat de doelgroep over het algemeen slechts de eigen taal beheerst (Tigrinya) en in de communicatie afhankelijk is van tolken die vaak niet worden vertrouwd, maakt contact tot een grote uitdaging op de opvanglocaties. De respondenten noemen hierbij ook het grote wantrouwen dat Eritreeërs hebben ten opzichte van elkaar, richting autoriteiten en richting hulpverleners. Zij worstelen hierdoor met de vraag hoe ze de Eritreeërs kunnen ondersteunen en voorbereiden op integratie zolang ze nog in de opvang verblijven. Keer op keer wordt vastgesteld dat Eritreeërs gemakkelijk te beïnvloeden zijn, niet gewend zijn eigen keuzes te maken en daardoor ook niet weerbaar of praktisch en emotioneel zelfredzaam zijn. Abbink (2016) en anderen concluderen dat gebrek

Desiree Horbach & Conny Rijken

aan vertrouwen, gecombineerd met weinig scholing en laaggeletterdheid (analfabetisme), het gebrek aan kennis over de westerse samenleving en de benodigde basale vaardigheden het moeilijk maken om een plek te verwerven in de Nederlandse samenleving (DSP-TiU, 2016; Pharos, 2016). Onderzoek door het Kennisplatform Integratie & Samenleving (2017) toont aan dat Eritreeërs een ongunstige uitgangspositie hebben en een grote afstand tot de Nederlandse maatschappij hebben.

Verder constateren de respondenten dat veel Eritreeërs wel enthousiast zijn om vrijwilligerswerk te verrichten of laagbetaalde klussen uit te voeren, maar veel minder gemotiveerd om iets te leren over de Nederlandse maatschappij of zich te verdiepen in de taal. De deelnemers schatten dat 80% van de Eritreeërs problemen zal ondervinden bij de integratie en daardoor risico loopt sociaal geïsoleerd te raken.

Opvallend is dat de meeste zorgen van de respondenten zich richten op de jongvolwassenen: de groep tussen 18 en 23 jaar, tevens de grootste groep in de opvang. Als reden wordt onder andere genoemd dat oudere Eritreeërs ander gedrag vertonen en daardoor minder kwetsbaar lijken te zijn. Gesteld wordt dat minderjarige Eritreeërs het voordeel hebben dat ze naar school gaan en profiteren van de aangereikte kennis en informatie, waarmee ze vaardigheden opdoen en competenties ontwikkelen. Ondanks de zorgen die medewerkers delen over de onverwachte (en wellicht ongewenste) zwangerschappen en het gebrek aan kennis van de Eritreeërs over seksuele en reproductieve gezondheid, maken ze zich het meeste zorgen over de zelfredzaamheid die cruciaal is voor een geslaagde integratie. Zoals een respondent verwoordt: *'Nu kan ik nog een oogje in het zeil houden, wat gebeurt er als ze straks alleen in een gemeente wonen? Weten ze waar ze naartoe moeten als ze hulp nodig hebben?'*

Ad 2 Zorgen rondom religie en rituelen

Religie kan sommigen steun en houvast bieden in moeilijke tijden. Vluchtelingen in het algemeen en Eritreeërs in het bijzonder maken gebruik van diverse copingstrategieën om verlies van familie, thuisland en ervaringen met (seksueel) geweld tijdens de reis te verwerken (Gladden, 2012; Isakson & Jurkovic, 2013; Kira & Tummula-Narra, 2015). Onderzoek door Gladden (2012) onderstreept dat Afrikaanse vluchtelingen spirituele gebruiken toepassen om de oude wereld die ze hebben verlaten te verbinden met de nieuwe waarin ze zich nog niet thuis voelen. Een aantal deelnemers aan de focusgroepbijeenkomsten voelt zich echter onprettig en ongemakkelijk bij de manier waarop Eritrese asielzoekers op de opvanglocatie hun geloof belijden en rituelen toepassen. Eritreeërs hechten grote waarde aan het geloof in het 'boze oog' of 'Buda': volgens deze overtuiging bezitten mensen met het 'boze oog' paranormale gaven, waardoor ze met de duivel kunnen communiceren. Tegenslagen worden vaak toegeschreven aan het 'boze oog' en er bestaan diverse uitdrijvingsrituelen (Hodes, 1997; Stokes & Gorman, 2010; Murugan & Birhanu, 2014). Grote zorgen zijn er bij de respondenten over de rol van Eritrese priesters: over het algemeen jonge Eritrese mannen. Het is niet duidelijk of zij formeel (volgens Eritrese richtlijnen) als priester zijn aangesteld en gekwalificeerd zijn. Deze mannen hebben een essentiële rol in het verdrijven van

de duivel, een ritueel dat op opvanglocaties geregeld voorkomt. Duivelsuitdrijvingen gaan gepaard met slaan met houten kruisen, riemen of bijbels, het verbranden van wierook of rubber, het roepen en het gieten van 'heilig water' door de neus terwijl de asielzoekster op de grond ligt. Uit de focusgroepen blijkt dat medewerkers meestal geen ervaring hebben met deze vorm van geloofsuitingen en rituelen en het lastig vinden hoe ze hiermee om moeten gaan. Dit leidt ertoe dat ze gebruiken niet in de juiste context kunnen plaatsen en zodoende niet kunnen beoordelen in hoeverre de rituelen behoren tot tradities of cultureel bepaald gedrag of dat ze een indicatie kunnen zijn voor manipulatie of (seksueel) misbruik. De ervaringen van de respondenten duiden erop dat jonge Eritrese mannen een bepaald belang lijken te hebben in het uitoefenen van de rol van priester: er bestaat een sterk vermoeden dat deze mannen de meisjes beïnvloeden en de duivel kunnen oproepen, en er voordeel uit halen als zij vervolgens betrokken worden bij een uitdrijvingsritueel. Tijdens religieuze gebeurtenissen zoals exorcisme stellen de jonge vrouwen zich namelijk afhankelijk op van de priesters; jonge Eritrese mannen reageren (seksueel) opgewonden en er bestaat een dunne scheidslijn tussen religieus en seksueel gedrag. Opvallend is dat in de opvanglocaties slechts jonge Eritrese meiden gevoelig lijken te zijn voor het 'boze oog'. In Eritrea kunnen zowel mannen als vrouwen hieraan onderworpen worden (Pili, 2009; Stokes & Gorman, 2010; Murugan & Birhanu, 2014).

Medewerkers met een medische achtergrond noemen de uitdagingen bij het stellen van een juiste diagnose zonder voldoende kennis op het gebied van rituelen. Quote van een respondent: 'Er bestaat een risico om de verkeerde conclusie te trekken: bepaalde symptomen kunnen als epilepsie worden beoordeeld terwijl het gedrag is dat te maken heeft met het boze oog of andersom.' Dit kan ertoe leiden dat er geen adequate zorg wordt geboden.

Ad 3 Zorgen rondom mogelijke signalen mensenhandel

Het risico voor Eritreeërs om slachtoffer te worden van mensenhandel ligt in een aantal constatering. De eerder genoemde kenmerken (weinig zelfredzaam, gesloten gemeenschap, moeilijk communiceren, gebrek aan scholing en kennis van de Nederlandse taal e.d.) maakt hen vergeleken met andere asielzoekers extra kwetsbaar om slachtoffer te worden van uitbuiting (Rijken, Van Dijk & Klerx, 2013). Signalen worden door COA-medewerkers gemeld bij het Expertisecentrum Mensenhandel Mensensmokkel (EMM). Volgens cijfers van CoMensha werden er in 2014, 32 mogelijke slachtoffers uit Eritrea gemeld. In 2013 en 2015 kwam Eritrea niet voor in de top tien van herkomstlanden van de mogelijke slachtoffers (CoMensha, jaarverslag 2015). In sommige opzichten is de situatie vergelijkbaar met die van Nigeriaanse meisjes en vrouwen die via Nederland in de gedwongen prostitutie belandden. Het ging daarbij om invloed uitgeoefend middels voodoo en onbekendheid bij Nederlandse hulporganisaties met deze culturele gebruiken (Van Dijk et al., 2003). Vele Nigeriaanse meisjes verdwenen uit de opvang en werden later aangetroffen in de prostitutie (Siegel, 2007).

Volgens de respondenten zijn Eritrese vrouwen gevoelig voor sociale druk en niet gewend om zich mondig op te stellen. Respondenten stellen bovendien vast dat asielzoekers met andere nationaliteiten, in tegenstelling tot Eritreeërs, signalen

van mensenhandel kenbaar maken bij de staf. De reden dat Eritreeërs dit niet melden, kan samenhangen met onwetendheid over het concept en de risico's omtrent mensenhandel/uitbuiting, gebrek aan kennis over waar dit gerapporteerd kan worden of een gebrek aan vertrouwen in de medewerkers. Doorvragen over deze signalen door medewerkers wordt veelal niet op prijs gesteld, antwoorden blijven vaag, vooral als het gaat om intieme en persoonlijke zaken zoals vragen aan jonge vrouwen over (mogelijke) zwangerschappen.

In de focusgroepen worden diverse signalen van mensenhandel genoemd: op de eerste plaats de gedragsverandering die jonge meiden tonen nadat ze bij familie of vrienden buiten de opvanglocatie op bezoek zijn geweest. Zijn deze meisjes voorheen vrolijk en actief, daarna ogen ze moe en teruggetrokken, en liggen ze dagen in foetushouding op bed. Bovendien zijn ze tijdens hun afwezigheid telefonisch niet altijd bereikbaar, wat tot de vraag leidt of ze inderdaad bij bekenden op bezoek zijn. In het algemeen roept de kledingkeuze (miniem gekleed) van de jonge vrouwen vragen op bij de respondenten, aangezien dit, gecombineerd met het aanhankelijke gedrag richting jonge Eritrese mannen en priesters, medewerkers doet denken aan gedrag van slachtoffers van loverboys, ook een vorm van mensenhandel: *'Hoe ze zich kleden, hoe ze zich gedragen, ze lijken gefocust op seks.'* Jonge vrouwen worden 's avonds bij de locaties opgepikt door mannen in auto's. Bij navraag door de beveiliging doet een bestuurder zich voor als tandarts. Deze tandarts blijkt zich op meerdere opvanglocaties op te houden. Het fenomeen van vrouwen die worden opgehaald, komt overigens ook voor bij andere opvanglocaties en beperkt zich niet tot Eritrese vrouwen. Meerdere deelnemers beschrijven een Eritrese bezoeker die zich bij de receptie voordoot als journalist, bezig met een onderzoek. Respondenten constateren dat na zijn bezoekjes meer jonge Eritrese vrouwen een bezoek aan de Eritrees orthodoxe kerk brengen.

Een ander opvallend signaal is de constatering dat veel Eritreeërs de beschikking hebben over een fonkelnieuwe iPhone 6. Uit de focusgroepbijeenkomsten blijkt dat Eritreeërs in de POL (proces opvanglocatie waar de asielprocedure aanvangt) een eenvoudig Nokia-toestel gebruiken of helemaal geen mobiele telefoon hebben, maar naderhand in een asielzoekerscentrum vaak beschikken over een (prijzige) iPhone 6. Dat roept diverse vragen op, variërend van financiële tot organisatorische en praktische: wie verstrekt de iPhone, hoe worden deze telefoons betaald en waartoe dienen ze? De wekelijkse toelage is hiervoor niet toereikend. Door hun lage opleidingsniveau zijn veel Eritreeërs volgens respondenten niet in staat de smartphone voor andere doeleinden te gebruiken dan telefoneren of gebeld worden. Er is een opmerkelijk gebrek aan kennis wat betreft internetmogelijkheden, mailen, WhatsApp en dergelijke. Tegelijkertijd lijken vooral de jonge vrouwen gefocust op hun telefoon; de iPhone is altijd binnen handbereik en zelfs bij een bezoek aan de medische dienst richten ze hun aandacht enkel hierop. Ze zeggen dat ze graag bereikbaar willen zijn, maar weigeren hun nummer aan medewerkers te geven. Ook wordt door de deelnemers vastgesteld dat zij het eigen nummer vaak niet kennen.

In tabel 1 zijn alle geuite zorgen rondom integratie, mogelijke signalen mensenhandel en religieuze rituelen gekwantificeerd.

Tabel 1 Door respondenten geuite zorgen

	Zorgen	Score in aantal	Score in %
1.	Geringe motivatie/niet met toekomst bezig	20	14,3
2.	Gesloten gemeenschap	16	11,4
3.	(Ongewenste) zwangerschap	11	7,9
4.	Rituelen/kerkbezoek	10	7,1
5.	Opgehaald door man avond/nacht	10	7,1
6.	Gebrek seksuele kennis	9	6,4
7.	Gebrek aan vertrouwen in tolken	8	5,7
8.	Focus op nieuwe en dure telefoon	6	4,3
9.	Kwetsbaarheid vrouwen en kinderen	6	4,3
10.	Sterke onderlinge band	5	3,6
11.	Lage opleiding	5	3,6
12.	Bedwelming	5	3,6
13.	Verkrachting	4	2,9
14.	Angst voor aangifte, angstcultuur	4	2,9
15.	Alcoholmisbruik	3	2,1
16.	Niet melden gezondheidsproblemen	3	2,1
17.	Pubers moeite met autoriteit	3	2,1
18.	Rest (score 1 of 2)	12	8,6

Bron: Focusgroepen 2016.

Zoals gezegd vond in maart 2017 een controle van de eerdere bevindingen plaats middels prioritering van de aspecten waarover de respondenten zich het meest zorgen maakten (345 scores). Uit deze consultatie kwamen de volgende zorgpunten naar boven: zorgen rondom integratie (147 scores, 42,6%), mogelijke signalen mensenhandel (99 scores, 28,7%) en religie en rituelen (60 scores, 17,4%). Opvallend is dat tijdens dit toetsmoment zorgen rondom de invloed van de Eritrese regering 28 scores (8,1%) behaalde. In het verkennend onderzoek in 2016 werd deze zorg slechts een keer genoemd.

Uit bovenstaande analyse komt naar voren dat er veelal een samenhang is tussen de verschillende onderwerpen van zorg. De problematiek zoals geschetst in deze bijdrage is actueel en urgent en noopt tot aandacht (zie ook KPIS, 2017; Pharos, 2016; DSP-TiU, 2016).

9 Conclusie

De laatste jaren zijn door verschillende partijen zorgen geuit over veiligheid en welzijn van Eritrese vluchtelingen en asielzoekers. We hebben recent onderzoek en empirische data uit een verkennend onderzoek in de asielopvang geanalyseerd: de geuite zorgen zijn complex en hangen veelal met elkaar samen. In de opvang

Desiree Horbach & Conny Rijken

lijkt onvoldoende kennis te zijn rondom rituelen en religie, waardoor gedragingen, activiteiten en observaties voor respondenten moeilijk te duiden zijn. Eritrese mannen die zich voordoen als priesters van de orthodoxe kerk veroorzaken een verandering in gedrag die leidt tot een toename van zorg bij de respondenten omtrent mogelijke uitbuiting en afhankelijkheid. Een aantal zorgen kan worden gekwalificeerd als mogelijk signaal van mensenhandel.

Onderzoek door DSP-TiU concludeert dat er onder Eritreeërs angst heerst voor de invloed van de orthodoxe kerk en het Eritrese regime.

De beschreven eigenschappen en kenmerken van Eritreeërs (o.a. laaggeletterdheid, weinig educatie, wantrouwen) gecombineerd met vaak traumatische ervaringen in Eritrea en/of tijdens de reis kunnen een serieuze belemmering vormen voor een succesvolle integratie en het opbouwen van een nieuw leven in Nederland. Voldoende redenen om deze groep intensief te begeleiden bij integratie. De ondersteuning dient gericht te zijn op vermindering van de kwetsbaarheid, vergroten van de bewustwording van (toekomstige) uitdagingen en risico's, empowerment en educatieve trainingen, en vangt idealiter aan tijdens de COA-opvang voordat woonruimte in een gemeente wordt toegewezen.

Hierbij zou gebruikgemaakt kunnen worden van 'cultural mediators' die tevens als vraagbaak kunnen dienen voor de andere professionals. Binnen andere organisaties (o.a. FairWork en Nidos, de onafhankelijke (gezins)voogdij-instelling voor Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen) wordt al gewerkt met dit concept en het zou goed zijn gebruik te maken van en voort te bouwen op hun ervaringen. Daarnaast wordt in grote mate uitgegaan van de zelfredzaamheid van de asielzoekers (Soydaş & Mooren, 2015). Ook gemeenten hebben zelfredzaamheid hoog in het vaandel staan. Gezien de zorgen die worden geuit, de mogelijke invloed van de Eritrese orthodoxe kerken, de priesters en het regime, gecombineerd met de trauma's die zijn opgelopen tijdens de reis, lijkt dat een gevaarlijk uitgangspunt voor Eritreeërs. Verder onderzoek naar het welbevinden van asielzoekers in de opvang in het algemeen en de groep Eritreeërs in het bijzonder is nodig om de begeleiding te kunnen bieden die aansluit bij de behoeften en noden van deze groep.

Literatuur

- Abbink, J. (2016) *Ethiopian-Eritrean studies: a bibliography on society and history, 2010-2015*. Leiden, The Netherlands: African Studies Centre, Leiden University.
- Betts, A. (2013) *Survival Migration: Failed Governance and the Crisis of Displacement*. Ithaca: Cornell University Press.
- BNRM (2016) *Zicht op kwetsbaarheid. Een verkennend onderzoek naar de kwetsbaarheid van kinderen voor mensenhandel*. Den Haag: BNRM.
- Centraal Orgaan opvang asielzoekers (2016) Jaarverslag 2015. www.coa.nl/nl/over-coa.
- CoMensha (2015) Jaarverslag 2015. <http://mensenhandel.nl/files/CoMensha-jaaroverzicht-2015-web.pdf>.
- DSP-TiU (2016) Niets is Wat het lijkt. Eritrese organisaties en integratie. December 2016.
- Europese Commissie (2015) A study on Smuggling of Migrants.

- Engbersen, G., J. Dagevos, J. Jennissen, L. Bakker & A. Leerkes, with the assistance of J. Klaver & A. Odé (2015) *No time to lose: from reception to integration of asylum migrants*. WRR-Policy Brief 4, Den Haag: WRR.
- Ewijk, E. van & G. Nijenhuis (2016) Translocal Activities of Local Governments and Migrant Organizations. In B. Garcés-Mascareñas & R. Penninx (Eds.), *Integration Processes and Policies in Europe - Contexts, Levels and Actors*. Dordrecht: Springer International Publishing, 127-145.
- Gladden, J. (2012) The coping skills of East African Refugees: A literature review. *Refugee Survey Quarterly*, 31(3), 177-196.
- GITOC (2014) Smuggled Futures: The dangerous path of the migrant from Africa to Europe. *Global Initiative on Transnational Organised Crime*, onderzoeksrapport.
- Healy, C. (2015) Targeting Vulnerabilities. The Impact of the Syrian War and Refugee Situation on Trafficking in Persons. *ICMPD*, onderzoeksrapport.
- Hodes, R. (1997) Cross-cultural medicine and diverse health beliefs. Ethiopians abroad. *Western Journal of Medicine*, 166(1), 29.
- Immigratie- en Naturalisatiedienst (2016) *Jaarverslag 2015*. www.indjaarverslag.nl/indjaarverslag2015.
- Isakson, B.L. & G.J. Jurkovic (2013) Healing After Torture The Role of Moving On. *Qualitative health research*, 23(6), 749-761.
- Jennissen, R. (2015) Asielzoekers in Europa; de geopolitieke context. In *Justitiële verkenningen*, 41(3), 9-29.
- Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonker Instituut (2017) *Verkenning: Integratiekansen van Eritrese vluchtelingen in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Keusch, M. & N. Schuster (2012) *European Good Practice Examples of Migration and Development Initiatives, with a Particular Focus on Diaspora Engagement*. Vienna: Vienna Institute for International Dialogue and Cooperation.
- Kira, I.A. & P. Tummala-Narra (2015) Psychotherapy with refugees: Emerging paradigm. *Journal of Loss and Trauma*, 20(5), 449-467.
- Krueger, R.A. & M.A. Casey (2000) Analyzing focus group results. *Focus groups: A practical guide for applied research*, Sage Publications, 118-122.
- Kuschminder, K. et al. (2015) *Irregular Migration Routes to Europe and Factors Influencing Migrants' Destination Choices*. Den Haag: WODC.
- Mekonnen, D. & W. Sereke (2017) Prosecuting Sinai Trafficking: An overview of Options. In M. van Reisen & M. Mawere, *Human Trafficking and Trauma in the Digital Era*, Cameroon: Langaa publisher.
- Murugan, P. & M. Birhanu (2014) The Buda: Belief System, Discrimination, Marginalization, and Traditional Healing Practices in Central Tigray, Ethiopia. *International Journal of Innovative Research Studies*, 3(11), 53-77.
- NRC (12 januari 2016) Eritrese meisjes moeten wegblijven uit deze kerk.
- NRC (15 april 2017) Eritrese conferentiegangers hebben Veldhoven verlaten.
- O'Connell Davidson, J. (2013) Troubling freedom: migration, debt, and modern slavery. *Migration Studies*, 1-20.
- Pharos (2016) *Van ver gekomen ...': een verkenning naar het welzijn en de gezondheid van Eritrese vluchtelingen*. Utrecht: Pharos.
- Pili, E. (2009) Aynä tēla: the Shadow of the Eye. Healers and Traditional Medical Knowledge in Addis Ababa. *Conference of Ethiopian Studies*, 2, 337-348.
- Rijken, C. (2016) *Victimisation Through Migration*. Tilburg: Prisma Print.
- Rijken, C. & H. van Bruggen (2016) Hoe kan mensensmokkel worden aangepakt?, *A&MR*, 6/7.

Desiree Horbach & Conny Rijken

- Rijken, C., J. van Dijk & F. Klerx-van Mierlo (2013) *Mensenhandel: het slachtofferperspectief; een verkennende studie naar behoeften en belangen van slachtoffers mensenhandel in Nederland*, Oisterwijk: Wolf Legal Publisher.
- San, M. van (2016) *Gedeelde zorgen, Gebrekkige samenwerking. Diasporaorganisaties, de Nederlandse overheid en de migratiepraktijk*. Risbo/Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Siegel, D. (2007) *Nigeriaanse Madams in de Mensenhandel in Nederland. Justitiële verkenningen*, 7.
- Smits, K. et al. (2017) *The Long Arm of the Eritrean Regime in the Netherlands*. In M. van Reisen & M. Mawere, *Human Trafficking and Trauma in the Digital Era*, Cameroon: Langaa publisher.
- Soydas, S. & T. Mooren (2015) *Verkenning van noden en mogelijkheden voor hulpverlening aan mensen die asiel aanvragen in Nederland*. NIP & Arq.
- Stokes, J. & A. Gorman (2010) *The Safavid and Qajar dynasties, rulers in Iran from 1501*. In *Encyclopedia of the Peoples of Africa and the Middle East*, online edition, 707.
- Trandafyllidou, A. (Ed.) (2016) *Routledge handbook of Immigration and Refugee Studies*.
- United Nations High Commissioner for Refugees (2015) *Global Trends. Forced displacement in 2015*. Retrieved from www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html.
- United Nations Human Rights Council (2015) *Report of the detailed findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea*. Retrieved from www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIEritrea/A_HRC_29_CRP-1.pdf.
- United Nations, General Assembly (2016) *Report of the commission of inquiry on human rights in Eritrea: report of the Secretary-General*. A/HRC/32/47. Retrieved from www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIEritrea/A_HRC_32_47_AEV.pdf.
- Van Dijk, R., T. Rasing, N. Teilgen & W. Binsberg (2003) *Een schijn van Voodoo. Culturele achtergronden van de handel in Nigeriaanse meisjes voor de Nederlandse prostitutie: een verkenning*. Leiden: Afrika Studiecentrum.
- Van Reisen, M., M. Estefanos & C. Rijken (2012) *Human trafficking in the Sinai: Refugees between life and death*. Oisterwijk: Wolf Legal Publishers.
- Van Reisen, M., M. Estefanos & C. Rijken (2014) *The human trafficking cycle: Sinai and beyond*. Oisterwijk: Wolf Legal Publishers.
- Van Reisen, M. & M. Estefanos (2017) *The Exodus from Eritrea and Who is Benefiting*. In M. van Reisen & M. Mawere (2017) *Human Trafficking and Trauma in the Digital Era*, Cameroon: Langaa publisher.
- Van Reisen, M. & M. Mawere (2017) *Human Trafficking and Trauma in the Digital Era*. Cameroon: Langaa publisher.
- Van Reisen, M. & C. Rijken (2015) *Sinai Trafficking: Origin and Definition of a New Form of Human Trafficking*. *Social Inclusion*, 3(1), 113-124.
- VN Monitoring Group Somalië en Eritrea 2011 en 2012, beschikbaar via: www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/751/work-and-mandate.
- VN Onderzoekcommissie Eritrea, A/HRC/32/47, rapport 9 mei 2016,
- Vrij Nederland (10 oktober 2015) *Eritrea is het Noord-Korea van Afrika*, reportage H.E. Botje.
- Weber, A. (2015) *Eritrea-paths out of isolation*. Retrieved from www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2015C37_web.pdf.